

Paksa Katalin

EGY KOLOZSVÁRI NÉPZENEKUTATÓ VÁLOGATOTT ÍRÁSAI

Almási István: A népzene jegyében

Kolozsvár: Az Európai Tanulmányok Alapítvány Kiadója, 2009

Almási István, az egyik legjelentősebb magyar zenefolklorista 2009-ben ünnepelte 75. születésnapját. Az alkotó embert ez az életkor számvetésre készíti, és feltételezhető, hogy őt is ez indította válogatott tanulmányainak kötetbe szerkesztett megjelentetésére. Mind a népzenetudomány, mind a népzene iránt érdeklődő szélesebb közönség hálás lehet érte. Írásai egy részét már ismertük, más részük viszont csak most került szemünk elé, hiszen többségük Romániában, különféle folyóiratokban, nehezen beszerezhető hetilapokban, tanulmánykötetekben vagy román nyelven jelent meg, esetleg csak előadás formájában hangzott el (a magyar mellett németül, románul, angolul). De még az ismert dolgozatok is új fényben jelennek meg így, egymás környezetében, mintegy összefüggő színes tablót alkotva.

Almási István pályájának alakulásában meghatározó szerepet játszott Jagamas János, aki még Kodály Zoltántól tanulhatott népzenei Budapesten. Jagamas a kodályi szemléletet közvetítette Almásinak, akivel később együtt dolgozott a Kolozsvári Folklorintézetben. Almási tanítványból lett kollégaként rendezte sajtó alá évtizedek múlva Jagamas tanulmánykötetét *A népzene mikrokozmoszában* címmel (Bukarest: Kriterion Kiadó, 1984).

Egy jobbára ismeretlen vagy legalábbis alábecsült erdélyi zenetörténész és folklorista életmű kapott méltó értékelést a *Seprődi János válogatott zenei írásai és népzenei gyűjtése* című kötettel, melynek gondozását – Benkő András mellett – Almási végezte (Bukarest: Kriterion Kiadó, 1974). Almásinak a Bartók és Kodály idősebb kortársa iránti érdeklődését indokolhatja az is, hogy ő maga annak az Almási Sámuelnek a leszármazottja, dédunokája, aki többkötetes dalgyűjteményt írt össze a 19. század első felében.

Almási István kutatásainak középpontjában az erdélyi magyar népzene áll. *Szilágysági magyar népzene* című monográfiáját (Bukarest: Kriterion, 1979) csaknem másfél évtizedes gyűjtőmunkája alapozta meg, melynek példaszerű feldolgozásával népzenei sajátos rétegét, az alföldi és az erdélyi dialektus közt hidat alkotó szilágysági táj hagyományvilágát sikerült feltárnia. De a soknemzetiségű Erdély más népeinek zenéje felé is érdeklődéssel közeledett: Kányádi Sándor szász és jid-dis népdalfordításaihoz ő készített zenei jegyzeteket (*Egy kis madárka ül vala / Es*

saß ein klein Waldvögelein. Erdélyi szász népköltészet Kányádi Sándor fordításában. Bukarest: Kriterion Kiadó, 1977; és *Erdélyi jiddis népköltészet.* Válogatta, fordította és az utószót írta Kányádi Sándor. Budapest: Európa Kiadó, 1989).

Könyvei sorának méltó folytatása a jelen kötet, melynek Függelékében munkáinak 17 oldalnyi jegyzéke olvasható. Tanulmányainak stílusa pontos, világos, árnyalt. Gondot fordított arra is, hogy korábban megjelent szövegeit némileg felfrissítse, módosítsa, hogy azokba az újabb irodalmi hivatkozások is bekerüljenek, továbbá figyelt arra, hogy a különféle fórumokon közzétett írások összegyűjtésével együtt járó ismétlődéseket megszüntesse, sőt, néhány esetben „egybeszótt” több, különböző folyóiratokban közölt anyagot. Tanulmányai nem keletkezésük sorrendjében követik egymást – bár a nem érdektelen kronológia is kiolvasható a jegyzetekből –, hanem témakörök szerint csoportosítva, melyeket jól érzékelhető belső gondolati egység tart össze.

A dolgozatok első csoportja népzenevel kapcsolatos kutatói és művészi életpályákról, eredményekről és nézetekről értekezik, az erdélyi születésű Seprődi János, Ovidiu Birlea, Domokos Pál Péter, Jagamas János és Sárosi Bálint munkásságáról, továbbá Bartók, Kodály és Lajtha erdélyi gyűjtéseiről és azok művészi, tudományos hatásáról. „Kodály 1910 és 1914 között vett részt az erdélyi népzene feltárásában, Bartókkal osztozva a gyűjtőutak fáradságain és sikerein ... Fiatalabb folkloristákat ösztönző szavainak és tanácsainak jelentős szerepük volt abban, hogy a közép-erdélyi népzene tüzetes vizsgálata is megindult.” – állapítja meg Almási.

A Kodolányi János Főiskola és a Zenetanárok Társasága
2010. május 8-9-én az Óbudai Társaskörben

RÖGTÖNZÉS A ZENEI ELŐADÁSBAN ÉS PEDAGÓGIÁBAN

címmel konferenciát rendez

A konferencia előadói:

Apagyi Mária, Binder Károly, Borbély Mihály,
Faragó Béla, Gonda János, Kobzos Kiss Tamás,
Komlós Katalin, Kozma András, Laczó Zoltán,
Lantos Ferenc, Sáry László, Sebő Ferenc,
Szabó Dániel, Tihanyi László

Az előadásokat improvizációs műhelyek bemutatói egészítik ki

Nemcsak a nagyközönség, de a szakmai körök számára is ismeretlen vidékre vezet a következő négy dolgozat, melyek régi erdélyi népdalgyűjteményekről adnak hírt. E gyűjtemények tartalmában és terjedelemben erősen különböznek egymástól, de közös bennük, hogy mindegyik magas minőséget képvisel. Az első Almási Sámuel református lelkész munkája, melyet szerzője 1823-tól kezdve állított össze, a korabeli felfogásnak megfelelően a lehető legtágabban kezelve a népdal fogalmát. A dédunoka Almási István érzékeny forráskritikával ismerteti ezt a nagy terjedelmű, jó színvonalon lekottázott gyűjteményt, és felhívja a figyelmet a kézirat publikálásának fontosságára. A következő írás egy 1904-ben megjelent, a székelyföldi Sóvidékről származó kisebb, kéziratos népdalgyűjteményt méltat, melyet a Kolozsvári Református Kollégium pályázatára nyújtottak be, s amely csak dalszövegeket tartalmaz ugyan, de anyaga hiteles és a legszorosabban vett folklór területéről való. A pályázó később Áprily Lajos néven lett a magyar irodalom jeles alakja! Szintén a kollégium serkentő hatásának köszönhető Bogdán János magyar-gerőmonostori népdalgyűjtése 1906-ból és Kocsis Lajos felsőtői hangszeres népzene gyűjtése 1911-ből. A kéziratok kritikai méltatása során Almási István joggal állapíthatta meg, hogy mindkettő „a magyar népdalgyűjtés korai időszakának figyelmet érdemlő emléke”. A 20. század első évtizedében lejegyzett hangszeres dallamok változataiból azután Almási többet megtalált Csoma Ferenc esztényi prímás repertoárjában, aki egykor a felsőtői prímástól tanulta mesterségét. A magnetofon-felvételek és a „majdnem 70 évvel korábbi helyszíni lejegyzések végeredményben egymást hitelesítik”. Ez a dolgozat egyébként már az írásoknak egy következő csoportjához vezet át, ahhoz, amelyik Almási saját gyűjtésein és személyes népzenei, népköltészeti vizsgálatain alapuló tanulmányait tartalmazza.

„Egy erdélyi népdal a hagyományban és a folklorizmusban” címmel egy Maros-Küküllő vidéki dallamtípus változatait mutatja be, amelyek különféle szerkezeti felépítésben és strofa-terjedelemben ismeretesek. Meggyőző érveléssel mutatja ki, hogy itt a hagyományos táncélethez kapcsolódó, zenekarral kísért előadásmód gyakorolt hatást az énekelt dalokra. A folklorizmus természetesen nem ad teret az efféle változékonyságnak. Sajnálatos, hogy a táncművészetben éppen „az előtagjában összeszűkülő dallamívű forma” terjedt el egyedülként. A „Sirató és pártabúcsúztató” című írás egy szilágysági lakodalmi ének dallamtörténeti kapcsolatait/gyökereit, illetőleg a zenei rendszerezésben elfoglalt helyét kutatja. Módszertani tanulsága, hogy a dallamrokonság megállapításához nem mindig elégséges a kotta, hogy biztosabb segítséget nyújthat maga a hangzó élmény. Népies költemények folklorizációjának ered nyomába a „Kisfaludy Károly egyik népdala a tövisháti szájhagyományban” és a „Műköltői szövegek széki népdalokban” című tanulmány. Ez utóbbi abból a szempontból is érdekes, hogy árnyalja az elzártságáról híres, archaikus jellegű Székről alkotott képet, amennyiben bizonyítja: oda is eljutottak újabb, városi hatások, amelyek aztán beépültek a település kultúrájába. Általános, a teljes magyar népzeneire érvényes megállapításokat fogalmaz meg a „Szöveg és dallam egysége” című tanulmány: „A népdalokban ... voltaképpen két azonos értékű művészet, zene és költészet van egyidejűleg jelen ...” Almási a népdal e két összetevőjének kölcsönhatását különféle szótagszámú és sorszerkezetű

strófák, bővíltorosos dallamok és aszimmetrikus formák összefüggésében mutatja be. Utal – egyebek mellett – a *parlando* és *rubato* előadásmódnak a beszéd ritmusát és hangsúlyait követő vagy azzal nem egészen egyező megoldásaira, a szöveghez alkalmazkodó, illetőleg annak prozódiját figyelmen kívül hagyó, nem alkalmazkodó feszes ritmusra. A népköltészet életmódjának megértéséhez szolgált adalékokat a „Bajka Sándor balladája” című írás. Egy, a 19. század második felében Aranyosszéken történt kegyetlen gyilkosság (melynek elkövetőjére a közösség mégis egyfajta részvétellel tekintett) a nép ajkán balladává vált. A ballada szövegét, amely hasonló témájú, ún. ponyvaballadák szövegének, állandósult fordulatainak felhasználásával formálódott, különféle közismert népi dallamokkal párosították. Ezt bizonyítja az a 14 környékbeli változat is, amelyet maga Almási István gyűjtött, aki a ballada korábbi, 1904/5-ös lejegyzését is megtalálta. A ballada dallamával kapcsolatban Almási arra is felfigyelt, hogy közöttük nem szerepel új stílusú, sőt ugyanezt állapíthatta meg Kocsis Lajos korábban tárgyalt népzenei gyűjteményének 1911-ben leírt anyagáról is. Tapasztalatait az „Időbeli és táji eltérések az új stílusú népdalok erdélyi térhódítása során” című tanulmányában fejti ki, melyben az is olvasható, hogy Székelyföld fejlettebb vidékein és Kalotaszegen viszont már a huszadik század elején is lehetett új stílusú dallamokat gyűjteni.

A könyv utolsó tömbjében Almási István módszertani kérdésekről értekezik, Bartók rendszerezési elveiről és gyűjteményéről, az ún. „Bartók-Rend”-ről, továbbá arról, hogy Bartók és a híres román kutató, Constantin Brăiloiu miként értelmezte a népzene fogalmát, és ez az értelmezés miként befolyásolta gyűjtői, kutatói tevékenységüket. A kötet zárófejezete a Kolozsvári Folklórintézet történetével ismerteti meg az olvasót, melynek Almási István 1957 és 2004 között volt munkatársa.

Almási István könyvéből kitűnik, hogy tudományos gondolkodása fegyelmezett, világos, eredeti, a legapróbb részletek pontos számbavételére és a nagy összefüggések felmutatására egyaránt figyel. Mindez egyéniségéből fakad, s talán megbocsátja a könyv szerzője, ha itt most méltatásként saját mondatait veszem kölcsön, azokat, amelyeket egyik kedves adatközlőjének jellemzésére fogalmazott meg: „Tiszteletet ébresztő komolyság, megbízhatóság, kötelességtudás, szakmabeli elődei és kortársai iránti megbecsülés sugárzik megnyilatkozásaiból. Bizonyos, hogy ezek a tulajdonságai előnyösen hatottak zenei tehetségének kibontakoztatására.”